

פרשת ויחי (א)

מגיל שנתיים לימדו אותנו לדקלם את "ואני בבואי מפדן ארם" ... אבל אתמול בשיעור השבועי זכינו שהרבי יפתח לנו צוהר לרובד הפנימי יותר של הדו שיח ההיסטורי בו יעקב מגולל בפני בנו יוסף הצדיק את המניעים לקבורת רחל בבית לחם, דו שיח בו האב מבקש כביכול מבנו להבין לליבו, ולהצדיק את המהלך שנעשה לאמו רחל...

רבותי, קצת ארוך, אבל שווה קריאה.

רש"י (מח, ז) מסביר היטב את המניע של יעקב לגולל פרשה זו דוקא לפני מותו, רש"י מביא שיעקב אמר ליוסף: "וידעתי שיש בלבך עלי, אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה, כשיגלה אותם נבזראדן והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה וגו', והקב"ה משיבה יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם".

הרבי עמד על שתי נקודות מוקשות לכאורה בדברי רש"י.

ראשית מה שכתב רש"י "ידעתי שיש בלבך עלי" ... וכי יעלה על הדעת שיוסף הצדיק נטר ח"ו רגשות שליליים כלפי אביו יעקב אבינו?

יותר מזה, אילו יעקב אבינו אכן חשש שיוסף הצדיק מקפיד בלבו על המהלך שקבר את אמו בכניסה לבית לחם ולא בקבר האבות בחברון, מפני מה המתין יעקב עשרות שנים בהם לא חשב להסביר ולנמק את החלטתו בפני יוסף, מדוע בחר יעקב לתת ליוסף "להתבשל" ברגשות הללו עשרות רבות של שנים? הרי יוסף היה חברותא ליעקב אבינו שבע עשרה שנה, וכי זו הפעם הראשונה בה הם נפגשים?

שאלה שניה, אם יעקב אבינו קבר את רחל אמנו על פי הדיבור, כמו שרש"י מתחיל, אם כן מה מגיע שכר לרחל על זה "יש שכר לפעולתיך", וכי זו פעולה שרחל אמנו עשתה ?

כמו תמיד, זה לא שאלות בשביל השאלה, זה הקדמה וחיידוד למהלך אותו הרבי מבקש להנחיל בליבנו, הסתכלות חדשה ופרספקטיבה עמוקה יותר, שתביא לנו איזו שהיא נקודת מבט חדשה בחיי המעשה. וכך ביאר הרבי:

אין ספק כי ח"ו יעקב אבינו לא הקפיד ולא "צבר משקעים" ממה שיעקב אבינו קבר את רחל בבית לחם, אין ספק כי יוסף הצדיק לא העלה בדעתו לפקפק אפילו כמלא נימא במעשי אביו, הלא לא היה קרוב ליעקב יוסף מיוסף "ואותו אהב אביהם מכל אחיו" ... אין שום ספק כי בעיני שכלו הבין יוסף הצדיק כי גם אם אביו לא הסביר לו מעולם את מניעיו, אין שום ספק כי ישנם מניעים מספיק צודקים לכל מעשיו...

אך אמנם כך הבין יוסף בעיני שכלו, אבל זה רק שכל, מה עם הרגש ? הרי רגש של אדם, אמוציות של הנפש, זה דבר ששום שכל ושום הסבר לא יכול לו. הדבר היחיד שאפשר לעשות זה להגביר את השכל על הרגש, להשליט את המוח על הלב... ואכן יוסף הצדיק היה סמל למשליט מוח על הלב, ולכן מעולם לא פקפק במעשי אביו, ויעקב מעולם לא מצא לנכון להסביר לו, כי הרי מצד השכל מצד המוח לא היה ליוסף שום פקפוק על מעשיו.

וזה מדויק בלשונו של רש"י "שיש בלבך עלי", זה לא היה מצד השכל, לא מהמוח, זה היה כולו רגש, כולו לב.

אבל יעקב אבינו חשש כי על אף שיוסף המליך והשליט את המוח על הלב בשליטה ללא מיצרים, שליטה מוחלטת, עם זאת חשש יעקב כי פן עתה כשאף אביו יקבר אחרי מותו לצד כל האבות במערת המכפלה, אולי ברגעים קשים של אבדן אב, ברגעים קשים כאלו דרכם של רגשות להתעורר, וכשרגשות מתעוררים, לא עוזרים כידוע שלל הנימוקים השכליים נכונים ככל שיהיו... ברגעים לא קלים, חשש יעקב כי אף לרגע יצופו רגשות מעורבים אצל יוסף הצדיק, ואותם ביקש למנוע.

איך אפשר למנוע את זה ? כיצד אפשר לרפאות רגשות כאלו קשים.

הלא כשנחשוב מעט נראה איזה כאב עמוק ומוחשי זה כשהבן יודע כי דוקא אמו לא זכתה להקבר לצד האבות הקדושים, לצד בעלה אבי האומה, לצד אדם וחווה, בסמיכות לאברהם ושרה, יצחק ורבקה, ודוקא היא שהיתה אמורה להיות לצד בעלה, הפסידה את מקומה ב"מזרח"...

וכאן מסביר רש"י באיזה **נימוק רגשי** ביקש יעקב לרפאות רגשות אלו, וכה אמר יעקב ליוסף: אילו הייתי שואל את אמך רחל בעצמה מה היא בוחרת, קבורה במזרח עולם היהדות, קבורה במיקום הכי אגדי, במיקום הכי נחשק מאז קבורת האדם הראשון. או קבורה בקבר אנונימי אבל שבו היא תעזור ליהודים, מיקום שאכן לא "מדליק" אבל הוא יהיה לעזרה לבניה הגולים שירצו חלקת קבר לשפוך את מר ליבם.

מה רחל אימנו הייתה בוחרת לו הייתי שואל את פיה, קבורה מכובדת, או קבורה לא מכובדת אבל שתעמוד לעזרה עבור בניה ?

על שאלה כזאת ידע גם יוסף הצדיק כי התשובה של רחל תהיה נחרצת ואבסולוטית: עדיף קבורה במיקום בינוני ומטה, העיקר שתוכל בבוא העת לעזור לבניה, להיות כותל לדמעותיהם...

ומנין ידע יעקב, ועמו יוסף, כי זו תהיה תשובתה?

כי מעשיה הוכיחו.

כשעמדה על כך המאזניים השאלה הגורלית ביותר בחייה של רחל, למסור את הסימנים לאחותי לאה שתזכה להתחתן עם יעקב, שתזכה להקים את עם ישראל, או לחשוב על עצמי. הרי רחל באותם רגעים עדיין לא ידעה כי יעקב אבינו יעבוד עוד שבע שנים גם עבורה. הרי הסיכון של מעמדה, הסיכון של כל עתידה היה מוטל על כך המאזניים... והיא מה החליטה ? עדיף למסור את הסימנים ללאה, שלא תתבייש, ואני כאשר אבדתי אבדתי.

רחל במעשיה, בלי הרבה דיבורים ודרשות, גילתה והיוותה דוגמא אישית להקרבה עצמית עבור השני, דוגמא לעקידת וזביחת הרצונות העצמיים עבור השני...

אם כן פשוט, איפוא, כי מעדיפה הייתה רחל עצמה את הקבורה בבית לחם בו תוכל להיות לעזר את בניה, מאשר קבורה יחסנית ומכובדת במערת המכפלה.

בטענה זו, ריפא יעקב אבינו את לבו של יוסף, הוא עורר ביוסף את הרגשות של אמו, הוא עורר את דמותה ואת הלך חייה, כך שיוסף עצמו יזכר במעשיה, והדוגמא האישית שלה תתעורר בזכרונו, כך שגם הוא עצמו ירצה להיות דבוק בדרכיה, הוא עצמו יתגאה בקבורה פשוטה שיש בה כדי לעזור לבניה לעת מצוא... הוא עצמו יבין כי היה בוחר לעצמו גם בחירה כזו של מסירות דפיניטיבית ומוחלטת כלפי השני, וקל וחומר כלפי בניה...

זה לא היה תירוץ, זה ריפוי פנימי.

הצגת מעשי האמא השפיעה על יוסף עצמו לקבל החלטה כי כך גם הוא עצמו היה נוהג, כך גם הוא עצמו היה מחליט. ואכן יוסף עצמו ברבות הימים לא הסכים להקבר עד שיעלו בני ישראל ממצרים ורק אז יעלוהו עמהם.

זו כוחה של דוגמא אישית.

ובזה מובן מה שיעקב אבינו אמר לו "והקב"ה משיבה יש שכר לפעלתך". מעשי רחל עצמה, הקרבתה המוחלטת לאחותה, הם אלו שגם הביאו להחלטת יעקב לקברה בבית לחם, והם אלו שיביאו בסוף את הגאולה "ושבו בנים לגבולם"...

פרשת ויחי (ב)

"ויגש אותם אליו, וישק להם ויחבק להם" (מח, י).

האור החיים הקדוש מדייק ושואל מדוע לא נכתב "וישק אותם ויחבק אותם", למה שינה הכתוב ובתחילת הפיסקה נכתב "ויגש אותם אליו", ובהמשך נכתב "להם". מתרץ האור החיים שהיות ועיני יעקב אבינו ע"ה כבדו מזוקן, לכן חיבק שלא במקום חיבוק ונישק שלא במקום נישוק.

שאל הרבי, וכי את זה באה התורה להדגיש? וכי משנה לנו האם יעקב אבינו נישק את נכדיו על הלחי או על המצח? הרי התורה היא נצחית, וכל פרט ולו הקטן ביותר הוא הוראה ברורה לדורות עולם, ומה מלמדנו איפוא פרט זה?

הרבי בדרכו הסלולה, העמיק להוציא מכאן הנחת יסוד מופלאה ונקודת השקפה בהלכות חינוך [שורשי של רעיון זה נטועים עמוק בדבריו של ה"דגל מחנה אפרים" על פסוק זה]!

בא אלי יהודי - סיפר הרבי - ובעינים כאובות הוא מספר לי כי בנו חזר אתמול מהחיידר כשבידיו מכתב הממוען להורים, מכתב בו מספר המחנך להורים המיוסרים על מעללי בנם המחזיק מכתב זה, באיגרת זו שופך המחנך אש וגפירת על ראשו של הילד, מגולל באוזניהם את מה שידוע להם זה מכבר, כי בנם המתוק לא ממש הולך בתלם בתקופה האחרונה, ראשו לא עסוק מדי הרבה בנבכי סוגיית "קב בארבע אמות" ... וכך הוא בא לשאול את הרבי בעינים מושפלות מה אמורה להיות התגובה האמיתית לילד על המכתב הזה?!

הרבי הרים אליו עינים מלאות אמפתיה, ושאל: יש לך בבית על הקיר איזה תעודה של הילד? תעודת הערכה על שנבחן משניות או גמרא? קירות הבית מעוטרים בתעודות הערכה של הילדים?

אם כן, זאת עשה איפוא, בחר לך תעודה אחת מהקיר, פתח בזהירות את המסגרת המוזהבת, והכנס בתוכה את המכתב הזה, ומהר תלה אותו שוב על הקיר!!!

האברך הרים עינים מופתעות שאוקיינוס של תמיהה משתקפות מהם. לא, הוא לא היה צריך לשאול כלום, הרבי הבין מיד מה תמוה כאן...

ואז הסביר לו הרבי כך: כשתלית בבית את תעודת ההערכה, האם הפגנת בזה אהבה לילד? האם פיתחת איתו את הקשר הפנימי? האם גרמת לו להרגיש אהוב באמת? לא! כי כשתלית את התעודה, תלית לעצמך נחת על הקיר!!! אהבת את עצמך, פירגנת לעצמך כבוד ומצליחנות....

אבל אם תתלה את המכתב הבזוי הזה, או אז ירגיש הילד כי אתה אוהב אותו באמת, אוהב את עצמיותו, אוהב את מהותו, ולא רק על הצלחותיו ואת דליי הנחת שאותם הוא אמור למלאות.

כלומר, נשיקה וחיבוק שבאים לילד כאות הערכה על מעשה טוב שעשה, הינם בסך הכל נשיקה שהורה נותן לעצמו! הוא מחבק את הנחת שלו, הוא מחבק את ההצלחה שלו עצמו...

אבל נשיקה וחיבוק שבאים סתם כך, ועוד יותר מזה נשיקה וחיבוק שבאים בזמן שהילד 'הוציא אותך מהכלים', בעת שהילד לא היה ראוי להערכת יתר, נשיקה כזאת, חיבוק שכזה, זהו חיבוק ונישוק שייחרטו לעד בנשמתו של הילד ויגרמו לו להרגיש אהוב באמת, עצמיותו ומהותו האובים ורצויים, בלי שום תנאים! וזה מה שיצור קשר אמיתי מלב ללב בין האב לבנו...

וזהו המסר אותו רצתה התורה הקדושה לחרות למען ידעו דור אחרון: כדי לרקום יחסי קירבה עם הילד, תן נשיקה רותחת וחיבוק אוהב גם כשלא מגיע לו, ואולי דוקא כשלא מגיע לו... אין מתכון יותר טוב לבנות יחסי אהבה קרובים ובונים עם הילד.

ויגש אותם אליו, איך? איך סב קשיש יוצר קירבה עם נכדים שרוב שנותיהם לא הכירו אותו ולא ראו אותו, איך נרקמים יחסי אמון ואהבה בין סב לנכדיו? והתשובה לכך: ויחבק להם וינשק להם, שלא במקום חיבוק ושלא במקום נישוק!!! גם כשזה לא היה המצב המרנין ביותר, גם אז תמיד ימין מקרבת!!! כי שמאל רק דוחה!!!